किटकनाशके: सुरक्षीत वापरासाठी घ्यावयाची काळजी

वेगवेगळया पिकांवरील कीडींच्या नियंत्रणासाठी शेतकरी बांधवांकडुन विविध किटकनाशकांची फवारणी केली जाते. सदर किटकनाशकांची फवारणी करतांना योग्य ती काळजी न घेतली गेल्याने यवतमाळ सारख्या दुदैवी घटनांना सामोरे जावे लागते. किटकनाशकांची फवारणी करताना साधारणपणे तीन प्रकारे धोका निर्माण होवू शकतो.

- किटकनाशकांची फवारणी करत असतांना त्वचेशी संपर्क होवून किंवा डोळयांव्दारे शरीरात जाणे.
- किटकनाशकांचे अत्यंत बारीक कण हवेव्दारे श्वासोच्छवासासोबत शरीरात जाणे किंवा
- फवारणी करतांना न कळत तोंडाव्दारे खातांना वा विडी, सिगारेट पीतांना शरीरात जावू शकतात.

वरील धोके टाळता यावेत किंवा किटकनाशकांच्या सुरक्षीत वापरासंबंधी शेतकरी बांधवांना अवगत करता यावे या उद्देशाने खालील मुद्यांचा ऊहापोह शेतकऱ्यांच्या माहितीसाठी करण्यात येत आहे.

अ) किटकनाशके खरेदी करताना घ्यावयाची काळजी :

१. किटकनाशके खरेदी करताना परवानाधारक विक्रेत्याकडुनच खरेदी करावेत.
२. आपणास आपले आवश्यक क्षेत्रात फवारणीसाठी आवश्यक एवढेच किटकनाशक खरेदी करावे.
३. अपुर्ण लेबल, घटकपदार्थ नमुद न केलेले, पॅकींगवर लेबल नमुद नसलेले किटकनाशके खरेदी करू नयेत.

ब) किटकनाशके साठवतांना घ्यावयाची काळजी :

१) किटकनाशकांची साठवणुक राहत्या घरापासुन दुर करावी.
२) किटकनाशके त्यांची मुळ पॅकींग / वेष्ठणात ठेवावीत.
३) किटकनाशके मुळ पॅकींग मधुन काढुन घेवून इतर पॅकींगमध्ये ओतुन घेवू नये.
४) किटकनाशके अन्न वा इतर खाद्यपदार्थासोबत साठवूण ठेवू नये.
५) ज्या ठिकाणी किटकनाशके ठेवली आहेत त्या ठिकाणी लहान मुले / पाळीव जनावरे यांना प्रवेश देवू नये.
६) किटकनाशके सुर्यप्रकाश, पावसाचे पाणी तथा हवेची झुळुक यांचे संपर्कात येणार नाहीत याची काळजी घ्यावी.
७) किटकनाशके / तणनाशके यांची साठवणुक वेगवेगळी करावी.

क) किटकनाशकांची हाताळणी कां¸ŸÖÖना घ्यावयाची काळजी :

१. वाहतुक करताना किटकनाशके स्वतंत्र ठेवावीत.
२. किटकनाशके खाद्यपदार्थां बरोबर घेवून जावू नये अथवा वाहुन नेवू नये.
३. मोठया प्रमाणातील किटकनाशकांचे पॅकींग डोक्यावर, खांद्यावर अथवा पाठीवर वाहुन नेवू नये.

ड) फवारणीचे द्रावण तयार करतांना घ्यावयांची काळजी :

१. किटकनाशक फवारणीसाठी नेहमी स्वच्छ पाणी वापरावे.
२. आपले तोंड, नाक, डोळे, कान व हात उडणाऱ्या औषधांपासुन संरक्षीत राहतील याची संपुर्ण काळजी घ्यावी.
३. हातमोजे, गाऊन, चष्मा, मास्क,टोपी या संरक्षण साहित्याचा वापर करावा.
४. किटकनाशकांच्या लेबल वरील सुचनांचे नीट वाचन करुन फवारणीच्या मात्रा समजून घ्याव्यात.
५. गरजेनुसार व गरजे इतकेच द्रावण तयार करावेत.
६. दाणेदार प्रकारची औषधी पाण्यात विरघळु नये.
७. किटकनाशकाला हुंगणे किंवा त्यांचा वास घेणे टाळावे.
८. फवारणी मिश्रण करतांना अथवा प्रत्यक्ष फवारणीवेळी तंबाखु खाणे वा धुम्रपान करणे कटाक्षाने टाळावे.
९. किटकनाशके फवारणीयंत्रात भरतांना सांडु नयेत त्यासाठी नरसाळयाचा वापर करावा.
१०. फवारणीचे मिश्रण हाताने न ढवळता लांब लाकडी दांडयाचा किंवा काठीचा वापर करावा.
११. २४ तासांपेक्षा जास्त काळासाठी शिल्लक राहीलेले किटकनाशकाचे द्रावण पुन्हा फवारणीसाठी वापरु नये.

इ) योग्य उपकरणांची निवड :

१. गळक्या अथवा दोषयुक्त उपकरणांचा वापर करु नये.
२. योग्य दर्जाच्या (BIS / ISI) साधनांचा वापर करावा.
३. योग्य त्या फवारणी फुलांची / नोझलची निवड करावी.
४. दोषपुर्ण विनाप्रमाणीत फुलांचा (नोझलचा) वापर करु नये. त्याचप्रमाणे नोझलमध्ये कचरा/घाण अडकल्यास तोंडाने फुंकु नये त्याऐवजी जुना टुथब्रश जवळ ठेवावा व त्याने फवारणीपुर्वीच साफसफाई करावी.
५. किटकनाशके व तणनाशके यासाठी स्वतंत्र फवारणी पंप वापरावेत.

ई) प्रत्यक्ष फवारणी करतांना घ्यावयाची काळजी :

१. फक्त शिफारस केलेल्या मात्रा व औषधांचा वापर करावा.
२. फवारणी करतांना कंपनीकडुन किटकनाशकाचे पॅकींग सोबत पुरविलेल्या माहीती पत्रकातील सुचनांचे काटेकोरपणे पालन करण्यात यावे, तसेच किटकनाशकांचे पाण्यामध्ये मिश्रण तयार करतांना कंपनीने दिलेल्या प्रमाणानुसारच मिश्रण तयार करावे.
३. पिकावर किटकनाशकांची फवारणी करतांना शक्यतो सकाळच्या सत्रात वारे नसतांना करावी. कारण उष्ण, दमट व प्रखर उन्हामध्ये किटकनाशकाशी संपर्क आल्यास शरीरात विष भिनण्याची प्रक्रीया वेगाने होवु शकते.

४. फवारणी करतांना वारे वाहणाऱ्या दिशेला तोंड करुन फवारणी करावी. वारे वाहण्याच्या विरुध्द दिशेला तोंड करुन किटकनाशक फवारणी केल्यास त्याचा फवारा मोठया प्रमाणात शरीरावर पडुन विष भिनण्याची शक्यता असते.
५. फवारणी करतांना नोझल बंद पडल्यास ते स्वच्छ करण्यासाठी तोंड लावुन फुंकु नये अथवा हवा तोंडाने आत ओढु नये त्यासाठी सोयीस्कर तार, काडी, टाचणी अथवा ब्रश वापरावा.
६. पाऊस पडण्या अगोदर अथवा पाऊस पडल्या बरोबर लगेचच फवारणी करु नये.
७. औषधांसाठी वापरण्यात येणाऱ्या बादल्या, ड्रम इतर उपयोगासाठी वापरू नये.
८. फवारणी करतांना जवळपास अन्य असंबंधीत व्यक्ती अथवा जनावरे असणार नाहीत याची काळजी घ्यावी.
९. फवारणी संपल्यानंतर लगेचच फवारणी क्षेत्रात माणसे / प्राण्यांना जावू देवू नये. अगदीच सदर क्षेत्रात जाणे निकडीचे असल्यास सुरक्षा साधनाशिवाय जावू नये.
१०. उपाशीपोटी फवारणी न करता फवारणीपुर्वी न्याहारी करावी.

उ) फवारणी संपल्यानंतर काय करावे :

१. फवारणीसाठी वापरलेले सर्व साहित्य पाण्याने स्वच्छ धुवुन ठेवावेत.
२. फवारणी करतांना वापरलेली भांडी इ. साहित्य नदी, नाला किंवा विहिरीजवळ धूवू नयेत. तर धुतांना वापरलेले पाणी त्यात विषारी अवशेष असल्याने पडीक जमिनीत टाकावेत अथवा मातीत गाडावे.
३. किटकनाशकांच्या रिकाम्या बाटल्या वापरानंतर नष्ट करुन टाकाव्यात.
४. जमिनीवर सांडलेले किटकनाशक हातांनी न पुसता व त्यावर पाणी न टाकता ती माती वा चिखल यांचे सहाय्याने शोषुन घ्यावेत व जमिनीत गाडुन टाकावीत.
५. फवारणीचे काम पूर्ण झाल्यानंतरच हात साबणाने स्वच्छ धुवावेत व मगच खाणे - पिणे करावे.
६. चुकुन विषबाधा झाल्यास लक्षणे पाहुन उपचार करावेत अथवा डॉक्टरांचा सल्ला घ्यावा. तसेच औषधांचा रिकामा डबा डॉक्टरांना दाखवावा.

सर्वात महत्वाचे म्हणजे किटकनाशकांचे डब्यावरील मार्गदर्शक चिन्हांकडे काळजीपुर्वक लक्ष द्यावे. लाल रंगाचे चिन्ह /खुण असलेली औषधी सर्वाधिक विषारी असुन त्यानंतर पिवळा, निळा व हिरवा असा क्रम लागतो. अशा प्रकारच्या घटना भविष्यात घडु नयेत यासाठी आपण उपरोक्त नमुद सुचनांचे कटाक्षाने पालन करणे गरजेचे आहे. याबरोबरच शेतमालकाने नियमितपणे किटकनाशकांची फवारणीचे काम करणाऱ्या शेतमजूराची सरकारी दवाखान्यामार्फत वर्षातून एकदा शारिरीक तपासणी करुन घ्यावी.